

**УКРАЇНСЬКИЙ АМАТОРСЬКИЙ ТЕАТР НАДДНІПРЯНЩИНИ:
кінець XIX – початок XX ст.**

Мета роботи. У статті розглянуто особливості розвитку українського аматорського театру Наддніпрянщини в контексті соціокультурних процесів кінця XIX – початку XX століття. Діяльність аматорських колективів Наддніпрянщини досліджується як невід’ємна складова української театральної культури, яскраве національне історико-культурне явище. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні історико-культурного, компаративного, мистецтвознавчого методів, які надають можливість дослідити основні аспекти творчої діяльності провідних аматорських театральних колективів Наддніпрянщини, проаналізувати специфіку їх репертуару. **Наукова новизна** полягає у розширенні уявлень про діяльність аматорських театральних колективів Наддніпрянщини, в обґрунтованні їх етнозберігаючої, етноконсолідуючої ролі у процесах національного культуротворення. **Висновки.** Діяльність аматорських драматичних колективів Наддніпрянщини була важливим чинником національно-культурного відродження, сприяла консолідації українського суспільства, збереженню української мови, пропагувала етнографічні засади та звичаї української нації, сприяла національному самоутвердженню та збереженню культурної ідентичності.

Ключові слова: українська театральна культура, соціокультурні процеси, український аматорський театр Наддніпрянщини, репертуар.

Ян Ірина Николаевна, кандидат искусствоведения, доцент, докторант Национальной академии руководящих кадров культуры искусств

Украинский аматорский театр Надднепрянщины: конец XIX – начало XX в.

Цель работы. В статье рассматриваются особенности развития украинского аматорского театра Надднепрянщины в контексте социокультурных процессов конца XIX – начала XX века. Украинский аматорский театр Надднепрянщины исследуется как важная составляющая украинской театральной культуры, яркое национальное историко-культурное явление. **Методология** исследования заключается в применении историко-культурного, компаративного, искусствоведческого методов, которые позволяют исследовать основные аспекты деятельности самодеятельных театральных коллективов, проанализировать специфику репертуара. **Научная новизна** заключается в расширении представлений о деятельности самодеятельных театральных коллективов Надднепрянщины, в обосновании их этноконсолидирующей роли в процессах национального возрождения. **Выводы.** Деятельность самодеятельных драматических коллективов Надднепрянщины была важным фактором национально-культурного возрождения, способствовала консолидации украинского общества, пропагандировала этнографические основы и обычаи украинской нации, способствовала национальному самоутверждению, сохранению культурной идентичности.

Ключевые слова: украинская театральная культура, социокультурные процессы, украинский аматорский театр Надднепрянщины, репертуар.

Yan Irina, Ph.D in arts, associate professor, doctorant of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Ukrainian amateur theatre in over-Dnieper Ukraine, Eastern Galicia late XIX – early XX century

The purpose of work. The article considers the features of the development of Ukrainian amateur theater over-Dnieper Ukraine in the context of sociocultural processes of late XIX – early XX century. Ukrainian amateur theater of over-Dnieper Ukraine being investigated as an integral part of Ukrainian theater culture, bright national historical and cultural phenomenon. The research **methodology** is the use of the historical-cultural, comparative, teatrovedchesky methods approach allows to study the basic aspects to activities of amateur theater groups, analyzed the specifics of the repertoire. **Scientific novelty** consists in expanding notions of activity amateur theater over-Dnieper Ukraine in and their justification etnozberihayuchoyi, etnokonsoliduyuchoyi role in the national culture creation. **Conclusions.** Activities of amateur dramatic groups over-Dnieper Ukraine was an important factor in national and cultural revival, contributed to the consolidation of Ukrainian society, promoted the ethnographic foundations and traditions of the Ukrainian nation, it intensified the awakening of national consciousness helped to maintain their own cultural identity.

Keywords: Ukrainian theater culture, sociocultural processes, Ukrainian amateur theater of over-Dnieper Ukraine, repertoire.

Актуальність теми дослідження. У процесі національної самоідентифікації на сучасному етапі актуалізуються питання вивчення особливостей національної культурної спадщини, реконструкції культурно-мистецьких процесів, висвітлення творчої атмосфери мистецького минулого. Дослідження українського аматорського театру Наддніпрянщини в контексті національної культурної традиції дає змогу відтворити загальне культурно-історичне тло, проаналізувати провідні тенденції розвитку національної театральної культури, висвітлити діяльність провідних театральних митців того часу.

Різноманітним теоретичним та практичним аспектам розвитку українського театрального мистецтва присвячено праці зарубіжних та вітчизняних вчених. Тенденції та шляхи розвитку українського театрального мистецтва відображені у працях Д. Антоновича [2], Н. Андріанової [1], О. Красильникової [10],

О. Кисіля [9], Б. Романицького [14] та ін. Окремі аспекти становлення аматорського театрального мистецтва розкриваються у історико-культурологічних, мистецтвознавчих роботах В. Бурдуланюка [3], Л. Дорогих [7], О. Казимирова [8], С. Чарнецького [16] та ін. Проте, попри значимість доробку вчених, історико-культурний контекст становлення українського аматорського театру Наддніпрянщини як невід'ємної складової української театральної культури в проекції тогочасних мистецьких тенденцій ще потребує історичного та мистецтвознавчого аналізу. Цим і зумовлений вибір теми запропонованої статті, метою якої є дослідження специфіки розвитку українського аматорського театру Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX століття у структурі тогочасних соціокультурних процесів.

Виклад основного матеріалу. У останній третині XIX ст. становлення та розвиток українського театрального мистецтва супроводжувався духовно-культурним піднесенням, зумовленим поширенням національно-культурного руху. Провідні українські діячі В. Антонович, М. Драгоманов, С. Подолинський, Ф. Вовк, П. Чубинський, М. Михальчук, О. Русов, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Старицький, І. Франко, М. Лисенко та ін., наслідуючи систему духовних цінностей Т. Шевченка, в основу своєї діяльності ставили національну ідею як компонент самосвідомості нації, яку було піднесено до рівня ідеології, утвердження демократичних ідеалів, відродження історичної пам'яті українського народу, поділеного на той час між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською.

Державна влада Російської імперії контролювала діяльність патріотично налаштованої української еліти та зорієнтовувала її у культурницьку сферу, намагаючись попередити вияв національної ідеології в бік національно-територіальної автономії, усвідомлення української суверенності, а також не допустити заклик до національного та соціального визволення, активної політичної боротьби у всеросійському масштабі. Державні політичні наміри зводилися до ігнорування національної проблематики, придушення національно-визвольного руху та вкорінення у суспільно-політичну думку ідеї про те, що українофільський рух не мав власних коренів, а був результатом польської, а згодом австро-німецької інтриги [5, 66].

Достатньо швидко цей ідеологічний опір перейшов у русифікаторську репресивну державну політику, метою якої було на законодавчому рівні перешкодити розгортанню українського національного руху, який являв собою загрозу не тільки територіальній цілісності Російській імперії, завдавав нищівного удару російській ідентичності, а й взагалі підривав підвалини імперської політики.

Проте, незважаючи на переслідування, державні та цензурні утиски, неприхований опір шовіністично налаштованих кіл громадськості, провідні театральні діячі М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Заньковецька та ін. намагалися реалізувати суспільну, націєтворчу, етнозберігаючу та консолідуючу функції театрального мистецтва.

Наприкінці XIX ст. під впливом активної творчої діяльності корифеїв української сцени на Наддніпрянщини набуває значного поширення аматорський театральний рух. Майже одночасне виникнення аматорських театральних колективів в різних місцевостях України засвідчує закономірність перебігу національно-культурного руху, ідейні засади якого наслідував та сповідував тогочасний український аматорський театр. Аматорський театральний рух у цей час охоплює та консолідує всі соціальні верстви українства, поділеного між двома імперіями та засвідчує прагнення української спільноти до національного відродження і соціального визволення.

У 80-х рр. XIX ст. на Наддніпрянській Україні аматорський театр знайшов плідний ґрунт для свого розквіту в робітничому середовищі. Майже в кожному повітовому місті, великих селах, гутах, цукроварнях, гуральнях, вузлових станціях Наддніпрянщини виникають аматорські гуртки. Їх очолюють колишні учасники аматорських театрів великих міст, зазвичай випускники навчальних закладів – вчителі, лікарі, діячі земств, поліцейські [8, 71]. Поширенню та якісному поглибленню рівня театральної самодіяльності сприяв приклад мистецької діяльності театру корифеїв та кращих українсько-російських труп, які гастролювали по Україні, а також поява друкованих п'єс та рецензій на театральні вистави. Зокрема, у 1881 році альманах «Луна» починає друкувати п'єси М. Старицького, а у 1882 році виходить друком коштами бібліотеки провідного діяча Одеської громади М. Комарова перший том збірки творів М. Кропивницького. В журналі «Киевская старина» з 1882 року систематично друкуються нові п'єси українських драматургів, які приваблюють аматорів своїм художньо-ідейним змістом [15, 185].

Заборона О. Дрентельном українського театру на Правобережній Україні не припиняє, а навпаки – активізує творчу працю аматорів, яким залишалось одне – активно протидіяти репресивним імперським утискам та засобами сценічного мистецтва відстоювати право українства на національне буття. Зокрема, професор Київського університету О. Кістяківський у співпраці з О. Конинським засновують у 1883 році новий аматорський колектив, який згуртував навколо себе талановиту студентську молодь. Режисером цього гуртка стає провідний літературознавець К. Арабажин. У постановці п'єс українських драматургів беруть участь поряд зі студентством провідні культурні діячі – І. Антонович, М. Старицька, В. Кістяківський, Я. Гулак, В. Дашкевич, О. Черномська, Г. Ніговська, О. Дехтярьова, С. Шелухін, П. Житецький, В. Верещагін, В. Самійленко, І. Судакевич, В. Ігнатович, П. Красовський та ін. [8, 73].

Серед численних відомостей та спогадів про робітничі аматорські колективи Київщини, які містить тогочасна періодика, є відомості про плідну діяльність аматорського гуртка київських залізничників, під керівництвом М. Старицької. Вона доклала багато зусиль до постановки вистав українських драматургів, передаючи акторам-аматорам свій сценічний досвід та виховуючи любов до національного театрального мистецтва.

У 1893 році розпочинає свою діяльність аматорський робітничий театр на київському заводі «Арсенал». Репертуар новоутвореного колективу від самого початку становили п'єси української драматургії. Цим колективом з 1897 по 1899 р. керував І. Замичковський, який підніс його діяльність на високий художній рівень, зробивши його яскравим, творчим осередком культурно-мистецького життя Києва [15, 186].

Надзвичайним успіхом у громадськості користувалися аматорські вистави робітничого театрального гуртка Деміївського району Києва, який очолили робітники київських залізничних майстерень В. Ніколаєвич та І. Сагатовський. Декорації до вистав створював художник М. Пімоненко.

У цей час у м. Златопіль на Київщині теж вельми плідно працював аматорський драматичний гурток. З великим натхненням актори-аматори здійснили постановку українських вистав: «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник» І. Котляревського, «Украдене щастя» І. Франка, «Як ковбаса та чарка» М. Старицького та ін. [12, 256].

Вельми успішно здійснювали постановки п'єс національної драматургії аматори Цибульського та Кисилівського заводу. Популярним сценічне мистецтво було й серед робітників Лебединського цукрового заводу Чигиринського повіту. Небайдужими до національного сценічного мистецтва виявилися й пожежники. Аматорські колективи пожежників, до репертуару яких входили п'єси української драматургії існували у с. Хабенка на Київщині, с. Рижанівка Звенигородського повіту та у Білій Церкві [12, 257].

За свідченням історичних матеріалів, високого творчого рівня досяг харківський аматорський робітничий колектив під керівництвом провідного українського культурного та громадського діяча Г. Хоткевича, заснований при заводі сільськогосподарських машин Гельферік-Саде і Мельгозе. На постановку вистав Г. Хоткевич та учасники аматорського театрального колективу виділяли власні кошти. Розквіт театру почався з 1903 року, коли аматори почали здійснювати свої постановки на сцені Харківського Народного дому. Серед вистав були кращі твори української драматургії: М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Старицького.

Г. Хоткевич згадував: «Гурток розрісся до 150 душ. Отже, в масових сценах я міг випускати стільки, скільки не мав спроможності зробити не тільки кожен з мандруючих театрів, а навіть російські постійні. Нас любила робоча публіка та охоче ходила» [18, 519]. Між гуртківцями склалися міцні стосунки. Г. Хоткевич писав наступне: «Я не пригадаю ні одного конфлікту в нашій акторській сім'ї, ні разу мені не приходилось когось мирити, когось карати. Справді, згадую зараз роботу в тому колективі, як велику життєву радість – як справжні відносини людини до людини, чисті і ясні, якими вони й повинні завжди бути» [18, 532]. Усі члени усвідомлювали важливість сценічної діяльності для пропагування національної культури. Режисер згадує: «Дати в ті часи 150 свідомих українців у робітничу масу – це я вважаю серйозною своєю заслугою. Багато з тих імен відомі в Харкові, власне як українці, і я з гордістю це згадую» [18, 528].

Будучи справжнім патріотом та борцем за українську культуру, Г. Хоткевич розгорнув активну боротьбу проти членів адміністрації Народного дому, які підтримували та запроваджували в освітній роботі імперську русифікаторську політику, створювали російським аматорським колективам гарні умови для постановки сценічних вистав. Цей ідеологічний спротив з адміністрацією призвів до того, що Г. Хоткевич разом із 150 учасниками театрального колективу в знак протесту залишив Народний дім [17, 116].

В умовах початку першої російської революції Г. Хоткевич паралельно з театральною проводив активну політичну діяльність. Кожен крок митця був відомий Харківському жандармському управлінню, тому на початку 1906 року митець емігрував до Австро-Угорської імперії та звідси, лишившись керманіча харківський робітничий колектив припинив своє існування.

Аналіз історичних матеріалів засвідчує активну діяльність аматорських театрального колективів і в інших регіонах України. Зокрема, починаючи з 1884 року, аматорський театральный гурток Полтавського черепично-цегельного заводу систематично здійснював постановку «Наталки Полтавки» І. Котляревського, «Шельменка – волосного писаря» Г. Квітки-Основ'яненка, «Бувальщину» А. Велисовського та інших п'єс українських драматургів [15, 187].

Наприкінці XIX ст. значна кількість драматичних гуртків функціонує у Херсонській губернії. Серед них, значною популярністю у робітничому середовищі користувалися вистави аматорського колективу під керівництвом Ф. Левицького. Незважаючи на імперські заборони колектив пропагував п'єси українських драматургів: «Наталку Полтавку» І. Котляревського, «Сорочинський ярмарок» М. Старицького, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка та ін. [8, 72].

На початку XX ст. діяли аматорські драматичні гуртки і в Єлисаветграді. Найбільш активною, за свідченням тогочасної періодичної преси, була діяльність робітничого театрального колективу, який діяв при заводі Ельворті. Для вистав цього колективу за дорученням власника заводу було спеціально споруджено великий будинок. На сцені цього аматорського театру дебютував Г. Юра, згодом провідний театральний діяч [12, 262].

У цей час аматорський робітничий театральный рух надзвичайно поширився на Катеринославщині. При катеринославських майстернях у 1912 році розпочало свою діяльність «Товариство тверезості». У звіті цього об'єднання, міститься інформація про плідну роботу його драматичної секції. Зокрема, репертуар аматорського колективу становили п'єси М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, Л. Глібова, В. Ванченка та інш. Обов'язки режисера виконував В. Мануйлівський. На отримані від постанов кошти секція закупила театральный інвентар та меблі. Соціальний склад драматичної секції був різнобарвним: до нього входили представники адміністрації, конторники, комірники, дружини службовців та робітники. Інколи драматична секція запрошувала до співпраці у своїх виставах професійних акторів [6, 57].

Наприкінці XIX ст. за ініціативою активного діяча-громадівця З. Штогаренка в Катеринославі розпочав свою діяльність аматорський гурток робітників Брянського заводу. У 1900 р. аматори на зібрані кошти побудували клуб-аудиторію, в якому із значним успіхом здійснювали постановки українських вистав. Багато акторів-аматорів на чолі з З. Штогаренко на початку XX ст. були учасниками революційного руху, вели політичну боротьбу під час революції 1905-1907 р., за що деякі з них були заарештовані. Проте, гурток не припинив свого існування й протягом наступних років пропагував засобами театраль-ного мистецтва національні засади українського відродження [12, 263].

В аналізований період українське сценічне мистецтво було досить популярним і у військовому середовищі. Аматорські вистави влаштовувались у Києві, Харкові, Чугуєві, Одесі, Миколаєві, Балаклєї та інших місцевостях у приміщеннях учбових команд, госпіталів, казармах колишніх військових поселень. Репертуар аматорських військових театральних гуртків становили п'єси національної драматургії: «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, «Украдене щастя» І. Франка, «Маруся Богуславка» М. Старицького, «Спокуса», «Свекруха» Л. Лопатинського, «Сотниківна» Б. Лепкого та ін. [15, 187].

За свідченням архівних джерел, українське театральне мистецтво пропагували й в окремих то-вариствах. У 1902 році Херсонське Товариство народної тверезості орендує у заможного міщанина великий дім та відкриває у ньому Народний аматорський театр. Репертуар аматорського театального колективу Товариства становили п'єси української драматургії. «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Безталанна» І. Карпенка-Карого та ін. [6, 86].

Наприкінці XIX – початку XX ст. аматорський театральний рух поширився і на селянське сере-довище. Слід зазначити, що перебіг аматорського театального руху в містах та провінції мав певні відмінності. До послуг міських режисерів була спеціальна література, а керівники сільських аматорських колективів такого доступу не мали взагалі. Міські аматорські гуртки зазвичай мали належні матеріальні можливості, а сільські обходилися примітивним театральним інвентарем.

На початку XX ст. М. Кропивницьким у селі Позняки Лохвицького повіту Полтавської губернії було засновано аматорський драматичний колектив. Режисер плідно працював з аматорами протягом 1901-1904 рр. Аматорська трупа гастролювала до Лохвиці та інших міст Полтавщини, пропагуючи украї-нську культуру серед широкого громадського загалу.

Наслідуючи принципи творчої діяльності М. Кропивницького провідний український письменник А. Тесленко у селі Харківці Лохвицького повіту на Полтавщині організував аматорську трупу із сільської молоді. Протягом декількох років цей аматорський колектив самовіддано працював у Харківцях, репрезентуючи гро-маді п'єси М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Старицького та інших українських драматургів [18].

Вельми успішно у цей час здійснював постановки українських вистав аматорський гурток с. Терни на Сумщині. Цей сценічний колектив організували студент Київського політехнічного інституту О. Міхно та ветеринар К. Романов. Аматорський колектив активно діяв понад десять років, постановку вистав здійсню-вали у приміщенні сільської школи. Репертуар колективу був достатньо потужний. За свідченням тогочас-них матеріалів, його основу становили 30 п'єс української драматургії.

У своїх спогадах керівник аматорського драматичного колективу в с. Сидорівці Канівського по-віту Київської губернії Д. Семиренко, згадуючи постановку першої вистави колективу «Як ковбаса чарка, то минеться сварка» М. Старицького, відзначає винахідливість та ентузіазм акторів-аматорів, які готу-вали постановку своїми силами [8, 186-187].

Цікаві спогади про селянські українські вистави у цей час залишив видатний театральний діяч В. Василько. Він часто навідував свого дядька Гната у містечку В'язівці на Черкащині, який улаштував вистави у «Чайному домі тверезості». В. Василько згадує: «Драматичний гурток складався переважно з тодішньої сільської інтелігенції – службовців економії, вчителів та сільської молоді... Була присутня переважно сільська молодь. Селяни стежили за виставою уважно. Пізніше я бачив у цьому театрі «На-талку Полтавку», «Москаля-чарівника»» [4, 11].

Характерним прикладом розвитку аматорського театру є шлях драматичного колективу с. Гай-ворон на Полтавщині. У своїх спогадах один з засновників колективу В. Жерус зазначає, що свою творчу діяльність колектив розпочав виставою «Наталка Полтавка» І. Котляревського і водевілем «Максим Ло-бода та його біда» О. Заремби. Відтоді гайворонськими аматорами було поставлено чимало п'єс. Кілька поколінь аматорів пройшли через цю аматорську сцену, деякі стали професійними акторами: І. Недоля, М. Невеселий, В. Вікторов, Г. Ніженцева, О. Слюсаренко, В. Корнілич, О. Самійленко та ін. [15, 187].

Висновки. Отже, аматорські театральні колективи Наддніпрянщини у час тотальної русифікації, імперських заборон та етнічних переслідувань були важливими чинниками національно-культурного відродження. Їх творча діяльність сприяла консолідації українського суспільства, популяризації украї-нської мови, етнографічних особливостей, звичаїв українців, національному самоутвердженню та збере-женню культурної ідентичності.

Література

1. Андріанова Н. Шляхи розвитку українського театру / Н. Андріанова. – К. : Знання, 1960. – 40 с.
2. Антонович Д. Триста років українського театру, 1619-1919 / Д. Антонович. – Прага, 1925. – 272 с.
3. Бурдуланюк В. Культурні зв'язки Галичини з Наддніпрянською Україною в кінці XIX – на початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. Бурдуланюк. – Івано-Франківськ, 1996. – 179 с.
4. Василько В. Театру віддане життя / В. Василько. – К. : Мистецтво, 1987. – 180 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак. – Київ : Генеза 2000. – 356 с.
6. ДАОО. – Ф. 2. – Оп.1. – Спр. 2807: Дозвіл на постановку вистав, концертів, лекцій та ін. – 196 арк.
7. Дорогих Л. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України другої половини XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Л. Дорогих. – К., 1998. – 20 с.
8. Казимиров О. Український аматорський театр: дожовтневий період / О. Казимиров. – К. : Мистецтво, 1965. – 133 с.
9. Кисіль О. Український театр / О. Кисіль. – К. : Мистецтво, 1968. – 259 с.
10. Красильникова О. Історія українського театру XX сторіччя / О. Красильникова. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
11. Кропивницький М. Твори в 6 томах / М. Кропивницький. – Київ: Держлітвидав. УРСР, 1960. – Т. 6. – 672 с.
12. Новиков А. Українська драматургія й театр: від найдавніших часів і до початку XX ст. / А. Новиков. – Харків : Основа. – 2011 р. – 408 с.
13. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / О. Реєнт. – К., 2003. – 338 с.
14. Романицький Б. Український театр в минулому і тепер / Б. Романицький. – К. : Держполітвидав УРСР, 1950. – 130 с.
15. Український драматичний театр: Нариси історії в 2 томах. – К. : Наукова думка, 1967. – Т.1. – 520 с.
16. Чарнецький С. Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали / С. Чарнецький ; упор. Б. Козак, Р. Лаврентій, Р. Пилипчук. – Львів : Літопис, 2014. – 584 с.
17. Хоткевич Г. Спогади. Статті. Світлини / Г. Хоткевич. – К. : Кобза, 1994. – 166 с.
18. Хоткевич Г. Твори: В 2 т. / Г. Хоткевич. – К. : Дніпро, 1966. – Т.2. – 603 с.
19. Шурапов В. Театру Марка Кропивницького 120 років / В. Шурапов. – Кіровоград: Код, 2002. – 140 с.

References

1. Andrianova, N. (1960). Ways of development of Ukrainian theater. Moscow: Znannia [in Russian].
2. Antonovich, D. (1925). Three hundred years of Ukrainian theater, 1619-1919. Prague: Ukrainian public fund [Czech Republic].
3. Burdulanyuk, V. M. (1996). Cultural connection with Galicia from Naddnyprianschyna in the of late XIX – beginning XX century. Extendet abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankivsk: A publishn-designing department of V. Stefanyk Precarpathian National University [in Ukrainian].
4. Vasulko, V. (1987). Theatre devotional life. Kiev: Art [in Ukrainian].
5. Grytsak, Y. I. (2000). Essay of History of Ukraine: Forming of Modern Ukrainian nation of XIX -XX centuries. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
6. ДАОО, ф. 2, оп.1, спр. 2807: Permission to stage performances, concerts, lectures. Odessa [in Ukrainian].
7. Dorigikh, L.V. (1998). Amateur art as the historical cultural phenomenon (on the historical material of the second half of the XIX century in the Ukraine). Extendet abstract of candidate's thesis. Kiev: KDUKiM [in Ukrainian].
8. Kazymyrov, O. (1965). Ukrainian amateur theater. Kiev: Art [in Ukrainian].
9. Kissel, A. (1968). Ukrainian theater. Kiev: Art [in Ukrainian].
10. Krasilnikova, O. V. (1999). History of Ukrainian theater of the twentieth century. Kiev: Lubid [in Ukrainian].
11. Kropivnitskiy, M. L. (1968). Works. Kyiv: Derzhpolityvdav [in Ukrainian].
12. Novikov, A. O. (2011). Ukrainian drama and theater from ancient times to the early twentieth century. Kharkiv : Basis [in Ukrainian].
13. Reent, O. P. (2003). Ukraine in the imperial day (XIX – early XX century). Kiev: Institute of History of Ukraine [in Ukrainian].
14. Romanytsky, B. (1950). Ukrainian theater in the past and now. Kiev: Derzhpolityvdav URSR [in Ukrainian].
15. Ukrainian Drama Theatre : Essays in History (1967). Kyiv: Naykova dymka [in Ukrainian].
16. Charnetsky, S. (2014). History of Ukrainian theater in Galicia. Essays, articles, materials. Lviv: Chronicle [in Ukrainian].
17. Khotkevich, G. M. (1994). Spogadi. Statti. Svitlini. Kyiv: Kobza [in Ukrainian].
18. Khotkevich, G. M. (1966). Works. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
19. Shurapov V. P. (2000). Theater Mark Kropivnitskogo 120 years. Kirovograd : Code [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016 р.